

Přemysl Houda: *Nohavica a (jeho) naše malá válka*

Praha, Rybka 2023, 294 s.

Písničkář Jaromír Nohavica je pravděpodobně největší osobností historie českého folku a zároveň postavou vnímanou některými jako kontroverzní, ať už svými kontakty s StB v osmdesátých letech, kritikou politické korektnosti nebo po ruské invazi na Ukrajinu odmítnutím požadavku vrátit Vladimíru Putinovi státní vyznamenání. Historik Přemysl Houda se Nohavicou zabýval již ve své disertační práci o českém folku a v minulém roce vydal na téma ostravského barda samostatnou knihu *Nohavica a (jeho) naše malá válka*. Název odkazující na píseň *Moje malá válka* zároveň napovídá, že příběh Nohavici je pro autora též příběhem české společnosti s jejími vítězi a poraženými transformace, rozděleními na znesvářené tábory, a sklonem vítězů k černobílému vidění světa. Psaní knihy bylo usnadněno skutečností, že ostravský písničkář věnoval autorovi s překvapující důvěrou řadu osobních dokumentů. Vedle toho autor studoval v archivech veřejných i soukromých, přečetl dobový tisk a vedl desítky rozhovorů s lidmi obklopujícími v osmdesátých letech vycházející hvězdu české folk music, od jeho přátel přes funkcionáře SSM až po agenty Státní bezpečnosti. Rozhovory se samotným Nohavicou jsou pro Houdu vedlejší, neboť písničkář už podle svých slov o sobě všechno řekl. Nohavica tak v knize hovoří především skrze své texty. Autor nás třeba nechává nahlédnout pod pokličku básníkovy tvorby na příkladu písně *Peklo a ráj*. Z ní je zřejmé, jak obtížná je poezie i pro člověka bezesporu nadaného.

Předkládaná práce překvapuje čtenáře svou zdařilou grafickou podobou, obsahující reprodukce básníkových poznámkových sešitů, zpráv Stb a dalších materiálů, avšak překvapivě s výjimkou obálky ani jednu fotografii, jako by chtěl autor samotného aktéra upozadit i tímto způsobem.

Předestírám, že budou zklamáni všichni, kdo čekali úplnou Nohavicovou biografii podobnou Klusákově nedávné biografii Karla Gotta. Houdova práce je především o vztahu Nohavici a politické moci v osmdesátých letech s přesahy do let devadesátých a dneška. Čtenář se nedoče nic o písničkářově mládí, vojenské základní službě, málo o soukromém životě. Informace na toto téma najdeme spíše v práci hudebního publicisty Josefa Rauvolfa *Hledání Jaromíra Nohavici* (2013). Ač autor sleduje detailně proces tvorby řady písní, není jeho pohled literárněteoretický nebo hudebněteoretický. Největší klad knihy je v rekonstrukci vztahů s politickou mocí včetně částečného rozpletení klubka Nohavicových kontaktů ke Státní bezpečnosti. Autor záslužně ukazuje, kolik neserióznosti a domněnek založených na fámách písničkáře poškodilo. K nejsilnějším momentům patří pasáže, kde autor cituje své interview s publicistou Rejžkem, který rezolutně tvrdí, že už Nohavicův otec byl „estébák“. Vzápětí ale Houda ukazuje, že onen v Cibulkových seznamech zaznamenaný agent Jaromír Nohavica (*1927) ve skutečnosti vůbec jeho otcem nebyl. Jiným silným momentem knihy je veřejně pronášené tvrzení písničkáře Jana Buriana, že Nohavica nakreslil během své návštěvy ve Vídni pro StB plán bytu spisovatele Pavla Kohouta. Houda ovšem dokládá, že jej kreslila zcela jiná ruka. Nebo jistý polský písničkář vzpomíná, že na určitém koncertě v jedné moravské vesnici se Nohavica zjevil zcela náhle a opilý, takže ho tam určitě přivezla StB. Houda našel Nohavicova přítele, který naopak tvrdí, že ho tam přivezl sám ze sousední vesnice, kde měl ten den také koncert. Výborná je též Houdova rekonstrukce tradované historky, vyprávěné mu jedním kolegou z fakulty, že se jistý písničkář s Nohavicou opil na hotelovém pokoji a ráno našel na stolku vedle spícího básníka jím psané udání na svou osobu. Když se Houda dotazoval onoho písničkáře, ten mu sdělil, že mu to vyprávěl jiný folkový hudebník.

Druhý nejmenovaný písničkář to ale na Houdův dotaz zcela popřel. Můžeme jen uvažovat, jak vzniká taková fáma. Je na počátku vědomá lež, nebo jde o nějaký třeba v opilosti vyprávěný vtip, který začne žít vlastním životem? Po přečtení těchto pasáží se ale především musíme zamyslet nad charakterem osob, které se nerozpakují veřejně tvrdit neověřené věci a ničit tak životy jiných lidí.

Z Houdovy práce vychází Nohavicova setkávání s StB jako velmi zdrženlivá. Sice pravidelně rozmlouvá po hospodách s jejím důstojníkem, dokonce ještě 20. 11. 1989, ale nebere od něj žádné odměny a pro StB nic nepíše. Zápisy z těchto setkání neobsahují žádná sdělení poškozující druhé. Možná že měl Nohavica na svého estébáka šťestí, možná v tom byla jeho neochota mluvit. Abychom jej mohli lépe posoudit, bylo by jistě záhodné analyzovat podobná setkávání dalších písničkářů s StB. Kolik jich odmítlo? Kolik mluvilo daleko víc, ba dokonce bralo peníze a psalo? Jak moc záleželo na důstojníku StB, zda nechá svůj zdroj relativně na pokoji, nebo jej bude tlačit k intenzivnější spolupráci? Samotný Nohavica dnes konstatuje, že nebyl žádný hrdina a selhal v tom, že nedokázal od počátku StB odmítnout. Byl v tom strach, že by se nikdy nemohl stát slavným písničkářem? Byla v tom i disciplína vštěpovaná občanům? Mohl se obávat osudu svého otce? Vedle Nohavici také autor poněkud očišťuje Miroslava Šloufa, který byl díky svému pozdějšímu veřejnému působení některými publicisty a folkovými písničkáři zkratkovitě pasován do role toho, kdo zakazuje koncerty, zatímco narátoři jej hodnotí spíše jako Nohavicova příznivce.

Ze zaznamenaných výroků autorových narátorů máme pocit, že s Nohavicou všichni představitelé politické moci sympatizovali. Avšak nakolik se stylizují podle dnešního dominantního antikomunistického diskurzu? Kritika pramene je zde velmi důležitá. Slabinou orální historie je, že nám narátoři jen velmi částečně říkají, jak to vlastně bylo, ale především jak si to pama-

tují a jak dnes chtějí, aby jejich minulost vypadala. Nikdo z narátorů neřekne, že Nohavica zpíval protistátní věci a ten, kdo hájil věc socialismu, měl povinnost jej zakazovat. Až se divíme, že byl vůbec zakazován. Ti, kdo tak činí, nemají ve výpovědích jméno. Chybí tito lidé v Houdově práci proto, že dnes nejsou naživu, nebo se nechtěli setkat? Pod jedním zákazem podepsané úředníky Retychovou a Svobodníka autor mezi své narátory nezískal a pravděpodobně by mu stejně tvrdili, že k tomu dostali příkaz „shora“. To naznačuje Nohavicou uváděná příhoda ze zasedání komise, když se mu její členka poté v soukromí téměř omlouvala. Ti, kdo zakazují jeho koncerty, jsou označováni jako *kulturtréři*, *plzeňští komunisté*, *nějaká babka z krajského výboru* nebo jednoduše *oni*. Škoda, že nejde zjistit něco více také o těchto lidech. Jaký význam přikládali svým rozhodnutím? Byla to starší generace byrokratů, která měla v paměti rok 1968 a domnívala se, že jakékoli uvolnění je smete všechny, zatímco mladší funkcionáři SSM byli přesvědčeni, že je možné udržet diktaturu a zároveň povolovat satiru kritizující i nejvyšší místa?

Z pohledu historika sociálních dějin v příběhu interakce písničkáře s politickou mocí zcela chybí materiální stránka jeho působení. Jak se změnil jeho příjem, když odešel z pozice knihovníka a začal zpívat profesionálně? O jaké částky jej naopak připravily zákazy? Byly jeho příjmy v osmdesátých letech takové, že neměl třeba i z tohoto důvodu zájem o honoráře ze strany StB na rozdíl od některých svých méně úspěšných kolegů z branže, např. Josefa Streichla? Jak vysoké daně tehdy odváděl státu? Kolik si vydělal svou první dlouhohraji deskou? Jak se to projevilo na jeho životním stylu?

Za méně zdařilé považují pasáže, kdy nám chce autor ukázat, že četl Dostojevského, Kirkegaard, Goetha a další. Příliš nového se díky těmto autorům o Nohavicovi nedozvíme a čtenáře zajímá Nohavica, a nikoli autorova sečtělost. Nadbytečné jsou někdy příliš rozsáhlé citace z interview.

Například s Nohavicou nesouvisějící pasáže dávající slovo běžným lidem z Ostravska, jak byli podvedeni sametovou revolucí. Možná by knize slušela také větší uměřenost a méně esejistický styl. Autor ilustruje svá tvrzení na můj vkus až příliš květnatě a metaforicky, jako by byl harlekýn nějakou analytickou kategorií. Čtenář je také někdy zmaten autorovým skákáním v čase. Občas se podstatné věci dozvíme až později, např. Nohavicova každodennost z osmdesátých let, popisovaná v jeho denících, se objevuje až v polovině knihy, takže se musíme vracet k předchozím kapitolám.

I přes tyto výtky je nutno autorovi pogratulovat, že se konečně objevil někdo, kdo ukázal na příkladu konkrétní osoby mnoho odstínů šedé normalizace, rozbíjející černobílý obraz servírovaný nám nevzdělanými publicisty a některými ideologicky zaslepenými historiky o StB. Z Houdovy knihy vychází jeho hrdina jako moudrý člověk, byť lidsky bojácný, který dokáže v osmdesátých letech vidět kriticky nejen tehdejší politickou moc, ale též kruhy emigrace. Stejně tak později vidí kriticky moc polistopadovou jako partu, která si navzájem udílí trafiky. Zároveň si je vědom svých selhání a je schopnen sebereflexe. Houdova zásluha je také v tom, že ukazuje Nohavicovu dnešní osobnost jako vyrůstající z hospodářských problémů Ostravska, kde podstatná část občanů patří k poraženým transformace a vnímavý písničkář to nemůže nevidět. Zde je možné hledat kořeny Nohavicovy kritičnosti k dnešku, z pražského pohledu možná některým nepochopitelné.

Stanislav Holubec
Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha
holubec@hiu.cas.cz

Milan Hrubeš: *Evropská unie v českém veřejném diskursu: (Re)konstrukce příběhu*

Praha, Nakladatelství Karolinum 2022, 236 s.

Knihy Milana Hrubeše *Evropská unie v českém veřejném diskursu: (Re)konstrukce příběhu* přispívá k objasnění vztahu České republiky a Evropské unie a také jeho postupné proměny od sametové revoluce, kdy ohledně našeho „návratu do Evropy“ existovala v podstatě celospolečenská shoda. Ačkoliv svým záběrem pokrývá období téměř třiceti let, důraz je kladen zejména na počátky společné historie ČR a EU, protože, jak autor zdůrazňuje, pro pochopení současných postojů k Evropské unii je nutné vyprávět celý příběh, který se začal psát již dlouho předtím, než se Česká republika stala v roce 2004 jednou z členských zemí tohoto uskupení. Podoba veřejného diskursu devadesátých let a zejména období bezprostředně před referendem o vstupu do EU totiž podle něj zásadním způsobem ovlivnila vnímání a hodnocení Evropské unie v pozdějších letech a je také klíčem k pochopení současných debat o EU. Proto je nutné vrátit se do minulosti a zjistit, jak tehdy významní aktéři veřejného diskursu konstruovali významy našeho vstupu do EU a Evropské unie jako takové. Empirickou studii, jejíž výsledky kniha představuje, tedy autor ukotvuje v konstruktivisticko-interpretativistické tradici, přičemž k odhalení jednotlivých významů konstruovaných politickými aktéry a některými aktéry občanské společnosti využívá analýzu rámování opřenou o koncept metafor. Sleduje přitom dva konkrétní cíle. Zaměřuje se na významy konstruované ve vztahu k EU před konáním referenda a následně zjišťuje, jak se tyto významy proměnily za dobu našeho členství, a především jak tyto pozdější významy korespondují s významy předešlými. Podstatnou část publikace tvoří rovněž metodologická diskuse nad konceptualizací rámování a jeho využitím v sociálních vědách.